

EDUKATIVNA ULOGA GEOGRAFSKIH ESKURZIJA U ZAŠTIĆENIM PODRUČJIMA

Ivana Đorđević¹, Ljiljana Živković¹, Slavoljub Jovanović¹

Apstrakt: Edukativna uloga geografskih ekskurzija u zaštićenim područjima sastoji se u formiranju vrednosnih stavova i ekološkog ponašanja učenika kroz upoznavanje sa pojmovima iz ekologije i neposredne životne sredine koji obogaćuju njihov rečnik. Geografske ekskurzije imaju posebne didaktičko-metodičke specifičnosti jer omogućavaju učenicima direktan kontakt sa prirodom u kojoj samostalno mogu da uoče ekološke probleme i razviju svest o životnoj sredini. To podrazumeva sticanje funkcionalnih znanja, razvijanje veština i navika, kao i formiranje stavova o ekološkim osobenostima i zakonima u životnoj sredini. Glavni cilj geografskih ekskurzija sastoji se u formiranju odnosa svakog učenika prema sredini koja ga okružuje. Kako bi se razvila ekološka svest kod učenika, potrebno je adekvatno planirati i istaći vrednost geografskih ekskurzija u zaštićenim područjima. Svaki odlazak u prirodu najčešće je za učenike doživljaj, ali doživljaj u kome će učenici učiti kako da prepoznaju vrstu ptice, imenuju cveće, lekovito bilje, drveće, uoče zagađenje, sagledaju posledice, predlože moguća rešenja i navedu konkretne akcije koje bi dovele do očuvanja i unapređivanja životne sredine.

Ključne reči: geografske ekskurzije, učenici, zaštićena područja, funkcionalna znanja, ekološko obrazovanje

EDUCATIONAL ROLE OF GEOGRAPHICAL EXCURSIONS IN PROTECTED AREAS

Abstract: The educational role of geographical excursions in protected areas consists in the formation of value attitudes and ecological behavior of students through familiarization with concepts from ecology and the immediate environment that enrich their vocabulary. Geographical excursions have special didactic-methodical specificities because they enable students to have direct contact with nature, where they can independently observe environmental problems and develop environmental awareness. This implies the acquisition of functional knowledge, the development of skills and habits, as well as the formation of attitudes about ecological features and laws in the environment. The main aim of geographical excursions is to form the relationship of each student towards the environment that surrounds him. In order to develop environmental awareness among students, it is necessary to adequately plan and highlight the value of geographical excursions in protected areas. Each trip to nature is usually an experience for students, but an experience in which students will learn how to recognize the species of bird, name flowers, medicinal plants, trees, notice pollution, assess the consequences, propose possible solutions and list concrete actions that would lead to conservation and improvement of the environment.

Key words: geographical excursions, students, protected areas, functional knowledge, environmental education

---

¹ Univerzitet u Beogradu – Geografski fakultet, Studentski trg 3/III,
ivana.djordjevic@gef.bg.ac.rs; ljiljana.zivkovic@gef.bg.ac.rs; slavoljub.jovanovic@gef.bg.ac.rs

UVOD

Ekskurzije predstavljaju grupna putovanja radi rekreacije, upoznavanja objekata i pojava određenog kraja, ali i njihovo stručno i naučno shvatanje. Geografske ekskurzije omogućavaju neposredno proučavanje sadržaja u zaštićenim područjima, koje je zahtevno na adekvatan način preneti u učionici. Učenje na terenu se od nastave u učionici razlikuje po tome što zahteva korišćenje drugačijih oblika i metoda rada, kao i složeniju pripremu učenika i nastavika (Živković, 2015). Ekskurzije predstavljaju i priliku za neposredniju interakciju učenika sa nastavnikom kao i učenika međusobno. Dolazi do izražaja vršnjačka interakcija koja se najčešće ostvaruje kroz zajedničke istraživačke zadatke koje učenici treba da obave u manjim grupama (Anđelković, 2012). Ekskurzije zahtevaju detaljno planiranje, organizaciju i prezentovanje obrazovnih sadržaja iz različitih oblasti, stručan nastavni kadar i ujedno raznovrstan i kvalitetan program.

Prema Pravilniku o organizaciji i ostvarivanju nastave u prirodi i ekskurzija u osnovnoj školi („Službeni glasnik RS“, br. 30/2019), ekskurzija je oblik obrazovno-vaspitnog rada koji se ostvaruje van škole. Cilj ekskurzije je neposredno upoznavanje pojava i odnosa u prirodnoj i društvenoj sredini, upoznavanje kulturnog nasleđa i privrednih dostignuća, a u cilju ostvarivanja obrazovno-vaspitne uloge škole. Zadaci ekskurzije su: proučavanje objekta i fenomena u prirodi; uočavanje uzročno-posledičnih odnosa u konkretnim prirodnim i društvenim uslovima; razvijanje interesovanja za prirodu i ekološke navike; upoznavanje načina života i rada ljudi pojedinih krajeva; razvijanje pozitivnog odnosa prema nacionalnim, kulturnim i estetskim vrednostima, sportskim potrebama i navikama, kao i pozitivnim socijalnim odnosima („Službeni glasnik RS“, br. 30/2019). Sadržaji ekskurzije ostvaruju se na osnovu Programa nastave i učenja, obrazovno-vaspitnog rada i sastavni su deo školskog programa i godišnjeg plana rada škole. Aktuelni Program nastave i učenja geografije omogućava redovnu nastavu tokom cele godine, uključujući i kompaktno vreme za projektne radove i školske ekskurzije. Od svih predmeta u osnovnoj školi, svakako da su sadržaji geografije i biologije najpogodniji za obradu na terenu. Geografija ima obavezu da se adekvatnim programskim sadržajem i organizacijom nastavnog procesa u savremenim uslovima školstva što više uključuje u razvoj svesti pojedinca o zaštiti životne sredine (Đorđević, Jovanović, Živković, 2016).

Ekskurzije predstavljaju priliku za integrisano funkcionisanje cele ličnosti, a ne samo njenog kognitivnog dela. Na ekskurzijama se stiču praktična znanja i veštine koje će učenici koristiti u daljem školovanju, pogotovo treba uzeti u obzir činjenicu da su u periodu osnovne škole učenici najotvoreniji za nova saznanja. Neposredan kontakt sa prirodnim i antropogenim vrednostima podstiče i izaziva estetske i emocionalne doživljaje i doprinosi razvijanju naučnog pogleda na svet. Istraživanja su pokazala da školske ekskurzije najviše doprinose tome da učenik razvija specifično logičko mišljenje, kao i vizuelno pamćenje (Štetić, Stanić, Stevanović, 2012). Previše vremena provedenog u učionici može da utiče na koncentraciju učenika i motivaciju za učenje. Ekskurzije doprinose izlasku iz neke vrste rutine kao i tome da učenici nakon povratka sa ekskurzije imaju iskustvo više.

OBRAZOVNO-VASPIITNI ZNAČAJ GEOGRAFSKIH ESKURZIJA U ZAŠTIĆENIM PODRUČJIMA

Školske ekskurzije utiču na razvoj intelektualnih, emocionalnih i društvenih osobina učenika, a pored toga i na razvijanje različitih sposobnosti kao što su zapažanje, shvatanje suštine i njihovo razlikovanje. One imaju i poseban vaspitni značaj pošto je učenici doživljavaju neposrednije i sa više emocija nego uobičajeno predavanje u učionici. Značaj ekskurzija ogleda se i u tome što se učenici upoznaju sa ciljevima zaštite i aktivnostima koje su prilagođene u zaštićenim područjima kako bi se što više minimizirali negativni uticaji na prirodno i kulturno nasleđe (Tapper, Cochrane, 2005). Osnovni obrazovno-vaspitni zadaci ekskurzije su u tome da učenici (Živković, 2015):

- povezuju teoriju sa praksom i na taj način produbljuju, proširuju i obogaćuju svoja znanja i iskustava,
- razvijaju kritičko mišljenje i opažanje,
- razvijaju ljubav prema otadžbini, njenoj istoriji, kulturi i prirodnim vrednostima, neguju pozitivan odnos prema svim njenim građanima i njihovim nacionalnim, kulturnim, etičkim i estetskim vrednostima,
- neguju solidarnost, humanizam, drugarstvo, osećaj zajedništva, požrtvovanost i kolektivni duh,
- uspostavljaju neposrednije odnose između nastavnika i učenika i učenika međusobno,
- uočavaju uzročno-posledične veze u konkretnim prirodnim i društvenim uslovima,
- upoznaju se sa načinom života i rada ljudi pojedinih krajeva,
- praktikuju zdrav stil života, razvijaju svest o značaju održivog razvoja i stiču ekološke navika i navike,
- razvijaju interesovanje prema novim saznanjima kroz sposobnost pronalaženja, analiziranja i saopštavanja informacija iz različitih izvora,
- osnažuju svoje opredeljenje u profesionalnom razvoju,
- podstiču samostalnost učenika i odgovornost za sopstveno ponašanje,
- razvijaju sposobnosti orijentacije u prostoru,
- samostalno učestvuju u obavljanju određenih zadataka.

Navedeni zadaci ukazuju da cilj ekskurzije nije samo usvajanje novog znanja već ima mnogo širi značaj. Kvalitetno i stručno obavljena ekskurzija oblikuje ličnost učenika, utiče na formiranje njegovih vrednosti, socijalizaciju i moralnu odgovornost prema sredini i društvu u kome živi (Trnavac, Djordjević, 2010).

Imajući u vidu navedene zadatke, potrebno je edukovati učenike od najranijeg uzrasta, preko osnovne i srednje škole, gimnazija, viših škola i fakulteta o značaju, zaštiti i unapređenju kvaliteta životne sredine. Neophodno je svima, a prvenstveno mladima ugraditi osećaj odgovornosti, tolerancije i brige za životnu sredinu i društvo u kome žive. U tom smislu, važno je da škole koriste lokalne resurse u obrazovno-vaspitne svrhe, jer će tako učenici imati priliku da osmišljeno i planski učestvuju u životu vlastite zajednice i na taj način će bolje shvatiti sredinu u kojoj žive, razvijajući participaciju i svest o društvenoj odgovornosti građana za održivi razvoj (Živković, Jovanović, Đorđević, 2018). Posebno je važno da planiranje ekskurzije obavljaju nastavnici i učenici zajedno, kao i da nastavnici obezbede adekvatnu podršku. Ekskurzije su značajne jer omogućavaju učenicima da vežbaju snalaženje u prostoru uz pomoć geografske karte i doprinose osposobljavanju za geografsko posmatranje i proučavanje terena. Učenici na ekskurziji razvijaju geografsko logičko mišljenje, zaključivanje i otkrivanje uzročno-posledičnih veza između prirodnih i društvenih pojava i procesa.

PRIMER GEOGRAFSKE ESKURZIJE ZA UČENIKE OSMOG RAZREDA OSNOVNE ŠKOLE

Kako bi postojala povezanost ekskurzije i same nastave potrebno je sprovesti tri faze koje obuhvataju pripremu, realizaciju i naknadnu prerađivanje iskustva učesnika ekskurzije (Anđelković, 2012). Prilikom realizacije ekskurzije treba omogućiti izvestan stepen autonomije učenika u kreiranju ciljeva i aktivnosti tokom njenog izvođenja, što pozitivno utiče na motivaciju za učenje na ekskurziji. Naknadna prerađivanje podrazumeva refleksiju datog iskustva, a odnosi se na ono što su učenici saznali tokom ekskurzije, ali i na njihov

celokupni doživljaj (Anđelković, 2012). Priprema za odlazak na ekskurziju treba da bude usmerena na mobilisanje iskustava, znanja i veština učenika koja se mogu usvojiti na samoj ekskurziji. Kako bi ekskurzija bila u funkciji kvalitetnije nastave trebalo bi da se povezuje sa proučavanjem nastavnog sadržaja. Na taj način se svakodnevni pojmovi dovode u vezu sa naučnim pojmovima. Priprema može podrazumevati definisanje problema istraživanja i pravljenje plana njegovog rešavanja tokom ekskurzije.

Tokom realizacije geografske ekskurzije često se uspostavlja korelacija sa drugim nastavnim predmetima kao što su istorija, biologija, fizika ili hemija. Naročiti značaj se sastoji u tome što su učenici u prilici da uoče dejstvo i ulogu čoveka na geografsku sredinu čime se doprinosi ekološkom obrazovanju. Prve pouke iz oblasti zaštite životne sredine prilagođene shvatanju učenika određenog uzrasta mogu biti: formiranje gledišta o ravnopravnosti svih pojedinaca, što je od posebnog značaja za stvaranje kvalitetne društvene sredine u budućnosti; formiranje pravilnog odnosa prema živim bićima (kada se učenici različitog školskog uzrasta uče da se kreću po obeleženim stazama, da ne gaze travu, da čuvaju cveće i sl.); potrebno je izgraditi takav stav da je ugrožavanje okoline od strane učenika ujedno ugrožavanje sredine njegovih drugara i svih osoba koje voli; formiranje navika za zdravo prirodno okruženje (Šehović, Marjanović, Biočanin, 2008). Učenici se na očiglednim primerima upoznaju sa konkretnim problemima degradacije prirodnog okruženja, ospobljavaju se da posmatraju prirodu, uočavaju promene, štite i unapređuju životnu sredinu.

Ciljevi geografske ekskurzije

Jedan od osnovnih ciljeva školskih ekskurzija jeste da one doprinose sticanju funkcionalnog znanja o geografskim pojavama, procesima i zakonitostima koje se izučavaju na terenu. Preko geografskih ekskurzija, uz pomoć nastavnika, učenici se uvode u naučno-istraživački rad, što je jedan od osnovnih ciljeva mladih. Ekskurzije omogućavaju upoznavanje učenika sa prošlošću i sadašnjošću određenog prostora sa ciljem da pokušavaju da prognoziraju i planiraju njegov dalji razvoj. Geografske ekskurzije, ako su dobro organizovane, imaju visoke vaspitne vrednosti (Živković, 2015). Ciljevi geografske ekskurzije u osmom razredu osnovne škole na prostoru Sarajeva, Mostara, Trebinja i Višegrada obuhvataju:

- upoznavanje učenika sa geografskim lokalitetima, naseljima, predelima, kulturno-istorijskim spomenicima;
- upoznavanje učenika sa geografskim i ekonomskim objektima;
- upoznavanje učenika sa objektima kulturnog nasleđa;
- upoznavanje učenika sa objektima privrednih dostignuća prema programu ekskurzije;
- povezivanje stečenog znanja i iskustva sa iskustvom iz prakse;
- razvijanje ekoloških stavova, informisanosti i zainteresovanosti učenika za određeni problem, kao i podizanje nivoa stručnosti i opšte kulture učenika;
- unapređenje komunikativnosti, socijalne zrelosti i vremensko-prostorne orijentacije učenika.

Jedan od ciljeva jeste i upoznavanje učenika sa prirodnim i antropogenim vrednostima države koja se po mnogo čemu razlikuje od Srbije, a isto tako, ima i određenih sličnosti koje će učenici na samoj ekskurziji prepoznati. Oni će biti u mogućnosti da probaju specijalitete krajeva koje posećuju, osete kulturu i duh tamošnjeg naroda i usvoje ono što im se sviđa i što im se učini interesantnim. Naselja koja učenici obilaze se po mnogo čemu razlikuju od naselja u Srbiji. Učenici su u prilici da uporede način školovanja u Srbiji i u Sarajevu, Mostaru ili Trebinju. Takođe, mogu da razmene iskustva sa učenicima u državi koju obilaze.

Planiranje geografske ekskurzije

Prvi dan: Topola-Sarajevo (pećina Orlovača, obilazak grada, Baščaršija, vrelo reke Bosne)-Konjic. Polazak je planiran za 6 časova ispred osnovne škole „Karađorđe“ u Topoli. Nastavnik svim učenicima dodeljuje plan i program ekskurzije. Poseta pećini „Orlovači“ predviđena je za 11 časova i traje sat vremena. Zatim se učenici upućuju prema Sarajevu gde se zadržavaju do 16 časova. Tokom ručka, učenici imaju priliku da probaju sarajevske slane i slatke specijalitete. Dolazak u hotel u Konjicu predviđen je za 19 časova i 30 minuta. Nakon večere, učenici imaju slobodno vreme.

Drugi dan: Konjic-Mostar (obilazak grada, poseta kuće Alekse Šantića, vrelo reke Bune)-Trebinje (obilazak grada, poseta Hercegovačkoj Gračanici, manastiru Tvrdoš, vinariji). Drugog dana, nakon obavljenog doručka u 8 časova, učenici se okupljaju ispred hotela u Konjicu odakle se upućuju prema Mostaru. Posle obilaska Mostara, nastavljaju prema Trebinju gde je predviđen ručak posle čega učenici imaju slobodno vreme za samostalni obilazak grada. Nakon obavljene posete manastiru Tvrdoš, učenici dolaze u hotel u Trebinju oko 20 časova gde je planirana večera i nakon nje slobodno vreme za diskoteku u hotelu.

Treći dan: Trebinje-Gacko-Bileća-Foča-Tjentište-Višegrad (Andrićgrad)-Topola. Trećeg, poslednjeg dana, doručak je obavljen u 8 časova. Dolazak u Višegrad je planiran za 14 časova. Na putu za Višegrad, učenici prolaze kroz Gacko polje, pored Bilečkog jezera i prave pauzu na Tjentištu gde posećuju spomenik junacima poginulim u ratu. Nakon toga, upućuju se prema Višegradu gde je planiran ručak za 15 časova. Zatim se obilazi Andrićgrad koji je ujedno i poslednja destinacija na ekskurziji. Nakon obilaska grada, učenici se upućuju prema Topoli. Dolazak je planiran za 20 časova ispred osnovne škole „Karađorđe“.

Realizacija geografske ekskurzije

Prema predviđenom planu i programu ekskurzije učenici prvog dana, na putu prema Sarajevu, obilaze pećinu „Orlovaču“. Zatim posećuju Sarajevo gde su u mogućnosti da se upoznaju sa bogatim kulturno-istorijskim nasleđem ovog znamenitog grada. Pored antropogenih vrednosti, učenicima je omogućeno da se upoznaju i sa prirodnim lokalitetima ovog kraja. Nakon predviđenih obilazaka za taj dan, učenici se upućuju prema Konjicu. Drugi dan je predviđen za obilazak Mostara i Trebinja. Nakon upoznavanja sa prirodnim obeležjima Mostara, učenici imaju priliku da prošetaju i upoznaju antropogene karakteristike samog grada. Nakon toga, obilaze Trebinje gde prave pauzu za ručak. Po obavljenom ručku, učenici su u mogućnosti da posete manastir Tvrdoš, kao i vinariju u blizini grada. Trećeg dana, iz Trebinja učenike put dalje vodi prema Višegradu. Na putu prema Višegradu, učenici prolaze kroz Gacko polje, posmatraju Bilečko jezero, obilaze NP „Sutjesku“, a pauzu prave na Tjentištu gde se upoznaju sa kulturno-istorijskim karakteristikama ovog lokaliteta. Zatim se upućuju prema Višegradu gde je planirana pauza za ručak. Sledi obilazak Andrićgrada koji je ujedno i poslednja destinacija planirana za posetu na geografskoj ekskurziji za učenike osmog razreda.

Pre polaska na ekskurziju svaki učenik dobija predviđeni plan i program ekskurzije. Pored toga, nastavnik za svakog učenika osmišljava određeni zadatak koji je učenik u obavezi da realizuje u toku izvođenja ekskurzije. Prvog dana ekskurzije nastavnik geografije je odredio grupu učenika koja ima ulogu turističkog vodiča. Tom prilikom, svaki učenik istražuje osnovne podatke za svako veće naselje koje je obuhvaćeno planom geografske ekskurzije. Druga grupa ima zadatak da istraži geografske objekte u okruženju koji nisu obuhvaćeni planom posete i da ih prezentuje ostalim učenicima po dolasku u hotel. Drugog dana ekskurzije, treća grupa učenika ima zadatak da pripremi podatke o Mostaru. Nakon prezentacije učenika, nastavnik geografije objašnjava ulogu i značaj starog mosta na Neretvi u Mostaru. Nakon posete Mostaru, četvrta grupa učenika ima zadatak da analizira

Edukativna uloga geografskih ekskurzija u zaštićenim područjima

---

sličnosti i razlike između Mostara i Topole. Trećeg, poslednjeg dana, peta grupa učenika je imala zadatak da pripremi osnovne podatke o Trebinju. Nakon obilaska Trebinja, učenici se upućuju prema Višegradu koji je ujedno bio i poslednja destinacija na ovoj ekskurziji.

Završetak geografske ekskurzije

Nakon ekskurzije, nastavnik geografije i učenici na času razmenjuju utiske i zapažanja. Pored toga, učenike deli u dve grupe. Cilj časa je debata. Grupe su podeljene tako da prvu grupu čine učenici koji zastupaju argumentovano mišljenje o prirodnim i antropogenim karakteristikama Mostara dok je druga grupa iznosila argumente za opštinu Trebinje. Tom prilikom, učenicima je omogućeno da uporede navedene opštine, kao i da uvide njihove prednosti i nedostatke za život stanovništva. Posle debate, nastavnik zadaje učenicima domaći zadatak u obliku seminarskog rada koji su oni dužni da urade za naredni čas. Teme seminarskih radova se odnose na realizovanu geografsku ekskurziju. Sledećeg časa, nastavnik pregledajući seminarske radove, stiče uvid kako su učenici doživeli ekskurziju i koja znanja su tom prilikom stekli. Učenike, za koje je uočio da su uz primerno ponašanje usvojili i odgovarajuće znanje stečeno na ekskurziji, nastavnik može da motiviše ocenom. Ishod realizovane ekskurzije ogleda se u tome da učenici probude u sebi želju da u bliskoj ili daljoj budućnosti ponovo obiđu isti kraj. Svaki naredni put, kada dođu na ovaj prostor, videće nešto novo i primetiće stvari koje ranije nisu primećivali jer su iskusniji i zbog toga što će im tada prostor u određenoj meri biti poznat.

ZAKLJUČAK

Povezanost sa prirodom je od velike važnosti za razvoj učenika. U ne tako dalekoj prošlosti, učenici su odrastali u kontaktu sa prirodom i većinu svog slobodnog vremena provodili su izvan kuće. U novije vreme to se promenilo. Učenici sve više vremena provode zatvoreni u svojim kućama i nemaju mnogo kontakta sa prirodom. Što su učenici u manjem kontaktu sa prirodom to su manji i moralni stavovi vezani za očuvanje prirode. Od predškolskog uzrasta važno je praktično pristupiti obradi pojedinih nastavnih tema za zaštitu životne sredine (npr. zbrinjavanje otpada). Potrebno je učenike uputiti da razlikuju vrste otpada, te da ih s obzirom na njihova svojstva nauče svrstavati u određene kategorije. Preporučljivo je organizovanje raznih akcija, kao što je npr. sakupljanje starog papira, pri čemu se učenicima skreće pažnja o očuvanju prirodnih bogatstava, šuma, voda i štednji energije. Geografske ekskurzije su od velikog značaja za sticanje znanja iz oblasti zaštite životne sredine. Preporučljiva je njihova realizacija jer se učenici na očigledan način upoznaju sa jedinstvom žive i nežive prirode, ali i sa uzrocima i posledicama negativnog uticaja na životnu sredinu. Osnovna škola je osnovni faktor vaspitanja i ekološkog obrazovanja. Sa utvrđenim programskim sadržajima koji obuhvataju i ekskurzije, škola pruža mogućnosti za sticanje znanja, formiranje ekoloških stavova i izgrađivanje određenih navika učenika.

LITERATURA

Anđelković, S. (2012). Teorijska polazišta realizacije đачkih ekskurzija. Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja, 44 (2), 385-401.

Đorđević, I., Jovanović, S., & Živković, Lj. (2016). Doprinos nastave geografije u formiranju ekološke svesti učenika. Zbornik radova sa druge ekološke konferencije sa međunarodnim učešćem „Smederevo ekološki grad“, 227-233.

Živković, Lj. (2015). Terenski rad i ekskurzije u nastavi geografije. Beograd: Srpsko geografsko društvo.

Živković, Lj., Jovanović, S., & Đorđević, I. (2018). Inovativni koncept obrazovanja za održivi razvoj. Ecologica, 89, 165-168

Pravilnik o organizaciji i ostvarivanju nastave u prirodi i ekskurzije u osnovnoj školi, „Sl. glasnik RS“, br. 30/2019.

Tapper, R., & Cochrane, J. (2005). Forging links between protected areas and the tourism sector. United Nations Environment Programme.

Trnavac N., & Djordjević J. (2010). Pedagogija. Beograd: Naučna KMD.

Šehović, S., Marjanović, R., & Biočanin, R. (2008). Ekološko obrazovanje u funkciji zaštite i unapređenja životne sredine. Tehnika i informatika u obrazovanju, 221-235.

Štetić S., Stanić S., & Stevanović S. (2012). Đačke ekskurzije-mogući oblik edukacije omladine u oblasti održivog razvoja turizma. Zbornik radova sa međunarodnog naučnog skupa „Problemi i izazovi savremene geografske nauke i nastave“. Beograd: Geografski fakultet.